

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XVIII Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**PROCEEDINGS
of the XVIII International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**2023
Астана**

УДК 001+37
ББК 72+74
G99

«GYLYM JÁNE BILIM – 2023» студенттер мен жас ғалымдардың XVIII Халықаралық ғылыми конференциясы = XVIII Международная научная конференция студентов и молодых ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2023» = The XVIII International Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE BILIM – 2023». – Астана: – 6865 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-337-871-8

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001+37
ББК 72+74

ISBN 978-601-337-871-8

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2023**

сондай-ақ туризм индустриясының шетелдік инвесторларына дивидендтер төлеуінен тұрады. Туристік қызметтер экспортынан елдің табысы мен туристік қызметтер импортының құны арасындағы айырмашылық теріс (тапшылық) және оң болуы мүмкін туристік төлем балансын білдіреді [7].

Әлемдік тәжірибеде туризм негізінен мыналарға жіктеледі: кіру, шығу және ішкі, ал кіру туризмі шетел валютасы түсімдерінің негізгі генераторы болып саналады, сондықтан Қазақстандағы туризмнің түрлік құрылымын зерделеу қажет. Қазақстан Республикасының туристік саласының құрылымы әлемдік салаға ұқсас және 3 құрамдас бөліктен тұрады: шығу; ішкі; кіру. Туристік саланың даму деңгейін бағалау үшін осы компоненттердің сандық көрсеткіштерін талдаймыз.

Табиғи-географиялық жағдайлар мен ресурстарды, сондай – ақ аумақтың басқа да аймақтық ерекшеліктерін жан-жақты зерттеу және бағалау рекреациялық экономиканың дұрыс дамуының маңызды шарттары болып табылады. Факторлардың жиынтығы бойынша осы аумақта туризмнің қандай түрлерін неғұрлым ұтымды дамыту керектігін анықтау қажет. Қолда бар әлеуетті іске асыру туризмнің дамуын тежейтін проблемаларды шешуге жүйелі және кешенді көзқарас жағдайында ғана мүмкін болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Окончательный отчет по разработке системного плана развития туризма Республики Казахстан. - Астана, 2012. – 930 с.
2. www.europe.unwto.org /UNWTO Publications
3. Ердаuletов С.Р., Ақтымбаева А.С., Айжолова Г.Р. Причины, сдерживающие создание современной индустрии туризма Республики Казахстана // Материалы международной научно-практической конференции «Современная наука: тенденции развития». – Будапешт, 5-7 июля, 2013. - С. 201-221.
4. Есимжанова С. Экономика и статистика / Журнал: Перспективы развития казахстанского рынка туристических услуг. - Алматы, 2007 - №1 - С. 25-32.
5. Ердаuletов С.Р. География туризма: история, теория, методы, практика. – Алматы: Ғалым, 2000. – 120 с.
6. Артемьев А.М., Абдреева Ш.Т. Новые перспективы внутреннего туризма в Казахстане// Материалы международной научно-практической конференции «География в современном мире: теория и практика» – Ташкент, 2006. – С. 22-29.
7. Окончательный отчет по разработке концепции регионального развития территориальной организации внутреннего туризма Республики Казахстан. - Астана, 2014. – 207 с.

УДК 338.46

ҰЛЫТАУ ОБЛЫСЫНЫҢ ТУРИСТІК ТАРТЫМДЫЛЫҒЫН ДАМУДЫҢ ІШКІ ТУРИЗМГЕ ЫҚПАЛЫ

Қайсар Айжан Жұмабекқызы

kaisar.aizhan@mail.ru

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,

«Туризм» кафедрасының магистранты,

Астана, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі – PhD, доцент м.а. А.Т. Тлеубаева

Қазіргі таңда туристік қызметтің негізгі мақсаты халықты жұмыспен қамтуды, кірістер мен ішкі туризм көлемін ұлғайту есебінен мемлекет пен халықтың табысының тұрақты өсуін қамтамасыз ету үшін бәсекеге қабілетті туристік индустрия құру болып табылады. Осы мақсатқа қол жеткізу үшін мынадай міндеттерді іске асыру қажет: туризм инфрақұрылымын дамыту, туризмді мемлекеттік реттеу мен қолдаудың тиімді тетігін құру, елдің тартымды туристік имиджін қалыптастыру, туристік әлеуетті арттыру, рекреациялық-шаруашылық мамандануы бар аймақтарды қалыптастыру. Қойылған міндеттерді шешу үшін туристік қызметті мемлекеттік реттеу және қолдау жүйесін дамыту, маркетингті және туристік өнімді жылжыту әдістерін пайдалану қажет.

Өңірлердің тартымдылығы сол параметр және нарықтық кеңістіктегі өңірлердің басым жағдайын жасайтын бәсекеге қабілеттіліктің негізгі факторларының бірі болып табылады. Өңірлердің тартымдылығын қалыптастыру мен дамытуға полиаспектілік көзқарас өңірлік бәсекеге қабілеттілікті арттыру процесінде одан да үлкен табысқа қол жеткізуге мүмкіндік береді, өйткені ол өңірлердің әртүрлі мақсатты аудиториялар үшін тартымдылығын қарастырады [1].

Өңірлер тартымдылығы тек қана инвесторлар үшін емес, сонымен қатар ол жерге саяхаттайтын туристтер үшін де тартымды бола алады. Туристік тартымдылық шетелдік туристердің және өңірдегі ішкі туризмнің арттыруға үлкен септігін тигізеді.

Зерттеуші В.В. Славиннің айтуынша, аймақтың туристік тартымдылығы «аймақтың объективті және субъективті сипаттамаларының, туристік қызметтің нәтижелеріне әсер ететін және туристік қызметтің ресурстық-инфрақұрылымдық әлеуетін және оны жүзеге асырудың әлеуметтік-институционалдық тәуекелдерін қамтитын туристер мен туристік қызмет субъектілері үшін аймақтың жағдайын анықтайтын материалдық және материалдық емес факторлардың жиынтығы» болып табылады [2].

Зерттеуші С.П. Кузик туристік тартымдылықты "пайдалану кезінде оңтайлы туристік-рекреациялық жүктеме және туристік ресурстарды толық сақтау және қоршаған ортаның экологиялық тепе-теңдігін бұзбай тиісті әлеуметтік-экономикалық әсер алу мүмкіндігі қамтамасыз етілетін аумақтың туристік әлеуетінің болуы" деп есептейді [3].

Осылайша, аймақтың туристік тартымдылығы – бұл әлеуетті туристердің аймақтың қажеттіліктерін қанағаттандыру мүмкіндігін бағалауы. Туристік тартымдылық бағалау тұжырымдамасы ретінде өзара байланыста болатын және жалпы бағалау үшін маңыздылығы бірдей емес көрсеткіштердің жиынтығымен сипатталады [4].

Қазіргі қоғамдастықтың туристік құндылығы оның әлеуметтік, тарихи, табиғи және мәдени компоненттерін визуалды түрде декоммунизациялауға және ұйымдастыруға байланысты болып келеді. Туристердің қызығушылығын туғызатын брендтік орындардың өзіндік тартымдылығы бар және бұл зиярат орындарына турист ағымының артуына зор септігін тигізеді. Яғни, туристік орындарға турист легінің артуы, не болмаса сәтті жарнама жасау үшін алдымен оның туристік тартымдылығын қалыптастыру қажет.

Туристік тартымдылық микро және макроэкономикалық деңгейде табыс көзі болып табылады. Көптеген елдерде туристік тартымдылық жалпы ішкі өнімді қалыптастыруда, қосымша жұмыс орындарын құруда және халықты жұмыспен қамтуда, сыртқы сауда балансын жандандыруда маңызды рөл атқарады.

Швейцария, Австрия, Франция сияқты жоғары дамыған елдер өздерінің әл-ауқатының едәуір бөлігін туристік тартымдылықты тиімді қалыптастырудан түскен табыстарға негіздеді. Халықаралық туризм көптеген дамыған және дамушы елдер үшін валюта түсімдерінің маңызды көзіне айналды.

Мысалы, тауарлар мен қызметтер экспортынан түсетін түсімдердің жалпы сомасындағы шетелдік туризмнен түсетін кірістердің үлес салмағы: Испанияда — 18,3%, Австрияда — 11,8%, Грецияда — 33,6%, Португалияда — 14,9%, Кипрде-53% құрайды.

Дамушы елдердің көпшілігінде шетелдік туризм тауарлар мен қызметтер экспортынан (Үндістан, Египет, Перу, Парагвай, Коста-Рика) 10-15% кірісті құрайды [5].

Оның үстіне Мексика, Бразилия, Перу, Аргентина, Кения, Египетті ең дамыған елдер қатарында деп айта алмаймыз. Алайда, мұндағы билік мемлекеттің көмегімен құрылған өте жақсы туристік қызмет бүкіл экономиканың өсуіне ықпал ететінін бірден түсінді. Соңғы жылдардағы мысалдар – Қытай, Таиланд, Индонезия туризміндегі жетістіктер болып табылады. Ал Кенияда болса туризм жеке басын, қолөнерін және табиғатты қорғауға кіріс қайнағының жалғыз көзі болды.

Кез келген туристік аймақ бірегей табиғи ресурстарға, қолайлы климаттық жағдайларға, белгілі тарихи оқиғалармен байланысты, емдік, рекреациялық, ойын-сауық және басқа да ресурстарға ие болса, туристік қызметтерді тұтынушылар үшін тартымды бола алады. Туристік қызметтерді тұтынушылардың көрсетілетін қызметтердің сапасы мен деңгейіне қанағаттануы, түптеп келгенде, туристік тартымдылық деңгейі осы компоненттерді пайдаланудың дұрыстығы мен тиімділігіне байланысты.

Жекелеген зерттеушілер өңірлердің туристік тартымдылығын арттыруды маркетингтік құралдармен байланыстырады, оның іс-шаралары өңірдің оң имиджін қоғамдық тануды құру мен дамытуды қамтиды. Демек, "өңірдің туристік тартымдылығы" және "өңірдің имиджі" сияқты ұғымдар арасында тығыз байланыс бар. Позитивті имидж -аймақтық тартымдылық критерийлерінің бірі ғана емес, сонымен қатар өңір экономикасының тұрақты дамуына ықпал етеді [6].

Көптеген өңірлердің басты мәселесі – олардың көпшілігінде туризмді дамытудың белгілі бір стратегиялық тұжырымдамасының болмауы немесе олар әзірлеген және жүзеге асыратын стратегияларды пысықтаудың төмен деңгейімен сипатталады. Осыған байланысты өңірлердегі субъектілердің туризм саласының инвестициялық тартымдылығының төмендігі, сонымен бірге өңірлердің туристер үшін қызығушылығының төмендігі байқалады.

Әрбір адамның санасында туған жер, атамекен, ата-баба жері, бүкіл әлем өмір сүріп жатқан және туған халқының ұлттық мәдениетінің, әдет-ғұрпының, салт-дәстүрінің бастаулары баратын орталықпен байланысты деген ұғымдар қалыптасады. Қазақтың осындай ата қонысы – Ұлытау таулары болып табылады.

Ұлытау ежелден қазақ халқының ғана емес, бүкіл түркі әлемінің киелі мекені саналған. Тарихқа көз жүгіртсек, бұл өлкеде қазақ хандары бас қосқан. Мұнда Алтын Орданың негізін қалаушы Жошы ханның штабы орналасып, Батый хан батысқа жорығын осы жерден бастаған. Бұл киелі мекенде Жошы хан және Алаш хан кесенелері бой көтерген.

Ұлытау – Қазақстанның географиялық орталығы. Картадан Қазақстанның солтүстігінен оңтүстігіне және шығысынан батысына қарай бірдей қашықтықта орналасқанын көруге болады. Бұл оның Ұлытау тауларының төңірегінде бұлақтары көп жайлауларға әскер жинап, таратуға арналған стратегиялық ыңғайлы трамплин болғанын аңғартса керек.

Соңғы жылдары облыстағы туризмнің жағдайына аса қатты мән берілуде. Мемлекет президенті Қасым-Жомарт Тоқаев Ұлытаудың халықаралық деңгейдегі этнографиялық туризм орталығына айналуы тиіс екендігін атап өткен болатын. Сонымен қатар шетелдік туристерді күнделікті қайталанатын саяхаттармен таң қалдыра алмайтындығын, олардың қызығушылықтары әртүрлі халықтардың мәдениетін, әдет-ғұрыптары мен дәстүрлерін зерттеп, тарихымен тереңірек танысу екендігін де айтқан болатын. Осы тұрғыдан, Ұлытау облысының туристік тартымдылығын арттыру үшін зор әлеуеті мен үлкен мүмкіндіктері бар деп ауыз толтыра айтуға болады.

Алайда өңірдің туристік әлеуеті толық деңгейде пайдаланылмай отыр. Ішкі және келу туризмінің дамуын тежейтін негізгі факторларды жатқызуға болады: дамымаған туристік инфрақұрылым, инвестициялар үшін қолайлы жағдайлардың болмауы, туристерге қызмет

көрсетудің төмен сапасы және облыстың туристік мүмкіндіктерінің мемлекеттік жарнамасының жеткіліксіздігі. Бұл елдің рейтингтік бағалауына айтарлықтай теріс әсер етеді.

Қазіргі таңда Ұлытау облысындағы ішкі туризмнің дамуын бірнеше факторларға байланысты тежелуде (сурет 1).

Ішкі туризм мәселелері
<ul style="list-style-type: none">• Әлеуметтік инфрақұрылымның дамымауы, ең алдымен автомобиль жолдарының сапасыздығы• Туристер үшін қызықты жерлерде қонақ үйлердің (қонақ үйлердің, қонақ үйлердің) болмауы• Туристік қызметтердің бағасы мен сапасының сәйкес келмеуі. Нысандардың қашықтығы және қол жетімділігі• Жолда сапалы және әр түрлі тамақтанудың жеткіліксіз ұсынысы• Көлік қызметтерінің жоғары тарифтері және көлік құралдарының қанағаттанарлықсыз жағдайы• Қолайсыз ауа райы жағдайлары• Табиғи нысандар жеткіліксіз жабдықталған (тоқтауға арналған орындардың болмауы және т. б.)• Ішкі туризм саласындағы қызметкерлердің төмен жалақысы• Ел ішінде әуе сапарларының жоғары бағасы• Жол бойындағы кафелердің, қонақ үйлердің, тұрақтардың, ақпараттық көрсеткіштердің жеткіліксіз саны, сервистің төмен деңгейі және қызметтер үшін жоғары бағалар• Заманауи технологияларды жеткіліксіз пайдалану, ақпараттың қолжетімсіздігі• Туристік автобустардың жетіспеушілігі және олардың қатты тозуы• Білікті гидтер мен экскурсоводтардың жетіспеушілігі

Сурет 1 – Ұлытау өңіріндегі ішкі туризм мәселелері

Аймақтың туристік тартымдылығын дамытуға кедергі келтіретін кемшіліктерге - бүгінгі таңда туризм саласының ажырамас бөлігі болып табылатын, инфрақұрылымның дамуының жеткіліксіз деңгейі жатады.

Сонымен қатар, көлік мүмкіндіктерінің шектеулілігі – авиакомпаниялардың шектеулі таңдауы, ыңғайсыз ұшу кестелері, әуе билеттерінің жоғары бағасы. Осыған байланысты теміржол көлігін дамытуға, сапалы автомобиль жолдарын және барлық жол инфрақұрылымын салуға бағытталған елеулі саяси және экономикалық шешімдер қабылдау талап етіледі.

Статистикалық мәліметтерге сүйенетін болсақ, туризм саласындағы қызмет көрсетуіндегі өңірдегі қызметкерлер саны 11, орналастыру орындарының саны 4 ғимарат, ондағы бөлмелер саны 6 ғана. Бұл қызмет көрсету сапасының төмен екендігін көрсетеді.

Жалпы алғанда елдің тартымдылығы өңірлердің тартымдылығына байланысты. Алайда, потенциалды туристер туристік сапар үшін алдымен елді, содан кейін аймақты таңдайды. Сол себепті де Ұлытау облысының туристік тартымдылығын арттыру - ішкі туризмге қосар үлесі зор.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, Ұлытау облысының туристерді тарту үшін барлық мүмкіндіктері бар деп қорытынды жасауға болады. Алайда ел ішінде туризмнің дамуын тежейтін өзекті мәселелер орын алуда. Ең бастысы, бұл мәселелерді шешу үшін

кабылданған шаралар нақты анықталған тұжырымдама аясында жүзеге асырылуы тиіс және ол әртүрлі сипатта болмауы керек.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Гринчель Б.М., Назарова Е.А. Методы оценки конкурентной привлекательности регионов: монография. Санкт-Петербург: ГУАП, 2014. 244 с.
2. Славин В. В. Туристическая привлекательность региона: понятие, содержание, основные принципы формирования // Вопросы управления. 2013 № 1.
3. Кузик С. П. География туризма [Электронный ресурс]. URL: http://uchebnikionline.ru/turizm/geografiya_turizmu_-kuzik_sp/geografiya_turizmu_-kuzik_sp.htm 12.03.2014
4. Бексултанова А. И. Туристская привлекательность региона как маркетинговое понятие // Конкурентоспособность в глобальном мире: экономика, наука, технологии. – 2016. – №. 9-3. – С. 41-43.
5. Кабанова Е. Е. Туристическая привлекательность как фактор социально-экономического развития муниципального образования // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. – 2014. – №. 11-1. – С. 402-405.
6. Тетенькина О.Л. К вопросу об определении понятия «туристская привлекательность региона» // XXVII Международная заочная научно-практическая конференция «Экономика и современный менеджмент: теория и практика». Новосибирск, 2013.

УДК 796.5

ҒАРЫШ ТУРИЗМІНІҢ ТҰРАҚТЫ ДАМУ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ АЯСЫНДА ДАМУ КЕДЕРГІЛЕРІ

Қожаназар Арна Шарханбекқызы

arnakozha@gmail.com

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ Экономика факультетінің 1-курс докторанты

Ғылыми жетекшісі – PhD, доцент м.а. Тлеубаева Айтолқын Тлеубайқызы

Тұрақты даму - бұл қазіргі және болашақ ұрпақтың өз қажеттіліктерін қанағаттандыра алуын қамтамасыз ету үшін экономикалық, әлеуметтік және экологиялық факторлардың тепе-теңдігін қамтамасыз етуге бағытталған тұжырымдама. Ол экономикалық өсу, әлеуметтік әділеттілік және қоршаған ортаны қорғау өзара тәуелді екенін және ұзақ мерзімді тұрақтылыққа қол жеткізу үшін кешенді түрде жүзеге асырылуы керек екенін мойындайды. Тұрақты дамудың бірнеше негізгі аспектілері бар, соның ішінде: экологиялық, экономикалық, әлеуметтік және институционалдық тұрақты даму (сурет 1).

Серинг және Мюллер (2008) сияқты зерттеушілер тұрақтылықтың үш аспектісін, яғни үш тіректің өзара әрекеттесуі күрделі құбылыс болатын қоғам, қоршаған орта және қаржыны атап өткен [2]. Адамның қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін технологияны дамытудағы жылдам прогресс қоршаған ортаға алаңдаушылық туғызып отыр. Қазіргі уақытта әлемдегі ауаның ластануы, СО₂ шығарындылары, жаһандық жылыну және озон қабатының бұзылуы түріндегі экологиялық мәселелерге тап болғанын түсіндіреді. БҰҰ-ның баяндамалары жаһандық даму жолы тұрақты емес екенін және адамзаттың жағдайын жақсарту үшін шұғыл әрекет ету қажет екенін ескертеді. Сондықтан зерттеушілер әр салада тұрақты дамуға ықпал ету үшін қажетті жасыл инновациялар мен технологияларды ұсынуда [3].